

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כ, תשכ"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כ, תשכ"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ספסל הלימודים, כדי ללמוד ענייני יסוד אחדים ולתקן עיוותים בעברית, שאין עליהם חילוקי דעות.

אם אמנם יש בהקפדה על קוצו של י"ד להגביר בהירות ולשמש מנחה נאמן, יכולים העיתונאים למלא בזה את השירות הטוב ביותר לרבים בהכוונה להגייה נכונה וגם לשימוש בעברית תקינה. אחרי הלימוד תבוא השגרה הטובה והנאה, שתשמש מופת ודוגמה להמונים.

ראובן מירקין

להשלמת הנמצא במילונים*

(המשך)

אשכנז, התפעל (תרכ"ו)

ראה „לשונו לעם“ תשכ"ז, עמ' 116

„ומלבד רעה תולה זאת... הנה עוד רעה תולה, אשר על המורים ללמד לתלמידיהם את למודי העברים בהעתקת

---

* במדור זה ננסה להגיע אל עדויותיהם הקדומות ביותר של מלים, צירופים, צורות, הוראות ושימושים, החסרים במילונים, או הבאים בהם בלא עדות מפורשת מן הספרות, או המובאים בשם מקורות מאוחרים. מי שבידו עדות קדומה יותר מן המובאת כאן, אנו מבקשים ממנו, שיעמידנו עליה. ואף אנו עצמנו נביא לפעמים

לשון אשכנז, אשר לא ידעו את שניהם... אני הגבר (ועוד אנשים רבים למאות ולאלפים וכמעט כל מורי בתי הספר) הייתי תלמיד המלמדים ההם, שהעתיקו לי פשוט המזבח 'דער מזבח' וכדומה וב"ה עודני צעיר לימים הוקמתי מאת הממשלה למורה בבית הספר לנערי בני ישראל והעתקתי לתלמידי, כמצווה עלי, המזבח דער אלטאר, ובכל־זאת אפונה אם תלמידי יבינו את השפה העבריה יותר ממני, ואפונה ג"כ אם מהעתקתי יתאשכנזו (הפיזור במקור — ר"מ) יותר וידעו אשכנזית? (ש"י אבראמאוויץ [ממו"ס], אם קבלה היא נקבל, "המליץ" שנה חמישית גיליון 44, י"ב בכסליו תרכ"ו).

חג האורים (תרכ"ג)

„אמנם המעיין בפלאוויאוס שם יראה שאינו מזכיר כלל שם זה חנוכה, לחג הזה, אבל אומר שהוא נקרא בלשון היונית בשם *φωτα* פֹּוֹטָא, וא"כ הכוונה בו חג האורים, או חג הנרות... *φωτα* הוא נגזר מהשם *φως* ביונית, שהוראתו אור, אורה, מאור... גם נר... ויהיה השם *φωτα* הנזכר, הרבוי מן היחיד *φως* שהוזכרנו,

---

דוגמה נוספת של שימוש, שכבר הובא במדור זה, אם נמצאנה במקור קדום יותר ממה שהבאנו. כל מקור שבכתב כאשר לעדות, ובלבד שיהיו זמנה ומראה־מקומה של העדות מפורטים בה בדיוק גמור. מערכת „לשונונו לעם" תפרסם את התשובות, שיש בהן עניין ותועלת.

וא"כ הוראתו של השם *φωτα* הוא „נרות“, או „אורים“. וכן נראה מהכתוב (ישעיה כ"ד) כשמזכיר שם שכל העמים יודו לד' ובאיים הרחוקים, ידבר אליהם על פי מנהגם לתת כבוד לד' יתברך בהדלקת נרות (איללומינאציאן) ואמר: על כן בארים כבוד ד'... ומזה תבין דברי הפסיקתא על הפסוק הזה, בארים: אלו הפנסין (פי' עשיות בלשון היונית). וכן מפרש התרגום יונתן שם בישעיה „בארים“ מלשון אור (ליכט), אבל בהוראה המושאלת של הצלחה וטובה „חנוכה. מאת המנוח מ' יצחק בער לעווינוזאהן, ז"ל, „המליץ“ שנה שלישית גיליון 8, כ"ו בכסליו תרכ"ג, עמ' 123).

חג האורים (תרנ"ט)

„טרם עוד יכפה נר חג האורים ומתים בעיר נחו אל שריקת צרצורים“ (שאול טשרניחובסקי, פנטסיה (פליד חנפה), בתוך „חזיונות ומנגינות“, ווארשא תרנ"ט, עמ' 49. בסוף השיר רשום התאריך: 1896).

פּלַפְלַת הַבַּיִת (תרכ"א)

„והנני מטיף לך קורא יקר דברים מעטים על אדות ספר תולדת הטבע שהעתקתיו, מדוע בחרתי בי (אוצ"ל: בו — ר"מ) ועל דבר העתקתי... מתכונת הספר היקר הזה הוא לא לבד ספר ילמד דעת טבעי הברואים כי גם להורות תועלת כל דבר ודבר ואיך יתנהג האדם וחי בארץ.

וילמד לכל איש חקי כלכלת-הבית (עקאנאמיע) איך ישלום
בנכסיו אשר ברכו ה' וימצא פרי מאה שערים" (שלום
יעקב אבראמאוויץ [ממו"ס], לכו חזו מפעלות ה', "המליץ"
שנה ראשונה, גיליון 20, י"א באדר תרכ"א, עמ' 365).

מִטְפַּחַת אֶף (תרנ"ט)¹

"ועל ידה נשענה אחותה הצעירה, אשר לחייה כן
ומטפחת אפה הלבנה אשר בידיה רטובות מבכי"
(ישעיהו ברשדסקי, באין מטרה, רומן מחיי המפלגת
הבינונית בישראל, ווארשא תרנ"ט, פרק כ"ד, עמ' 196).

מְלֵאכּוֹתֵיּוֹת (תרנ"ט)

"הוא נסה אמנם להשיב לשיחתם את קלות-הראש
הרגילה, אך אי-טבעיותו ומלאכותיותו של יחס
מאנס כזה היו בולטים יותר מדי" (ישעיהו ברשדסקי, שם,
פרק כ"ב, עמ' 178). "אני חשתי איזה מכשול-לב על
ההתחפשות הזאת, בושתי במעשה-עצמי אף נדמה לי,
כמו כל רואה מכיר את מלאכותיותם ואי-טבעיותם
של המעשים האלה" (שם, פרק כ"ה, עמ' 212). "הזיוף
והמלאכותיות, אשר הורגשו לי היטב, רפו את
ידי" (שם, שם).

אבן-שושן מביא במילונו החדש עדות למלה
מלאכותיות מאחד-העם: "כל אותן המטרות השונות...

---

1. ראה "לשונונו לעם" תשכ"ו, עמ' 272.

לא היו באמת אלא מלאכותיות, חקוי מעשי אחרים".
הציטטה לקוחה ממאמרו של אחד-העם "פצעי אוהב" ע"פ
הנוסח שבכל כתביו בכרך אחד, תש"ז. מאמר זה נתפרסם
לראשונה ב"המליץ" מיום י"ג בכסליו תרנ"א, 13 (25)
בנובמבר 1890, ולשונו שם: "כל אותן ההשקפות והנטיות,
כל אותן המטרות השונות... לא היו באמת אלא
מלאכותיות, התחקות אל מעשי אחרים". התיבה
מלאכותיות אינה מנוקדת, לא בנוסח הראשון
שב"המליץ" ולא בנוסח האחרון שבכל כתביו, ונראה לי
שיש לקרוא מלאכותיות, צורת הרבים של שם-
התואר מלאכותי. מכל מקום אין כאן עדות בטוחה
למלה מלאכותיות.

יצוין, דרך אגב, שברשדסקי מרבה להשתמש בשמות-
עצם מופשטים בסיומת —יות, הנגזרים עפ"ר משמות-
תואר: אנוכיות, טבעיות, מוסריות, נימוסיות,
פתאומיות, ריקניות; ואף ממלים השאולות מלשונות
אירופה: אינדיפרנטיות, אי-נזרמליות,
מטריליות, ציניות, שוביניות.

דגש (תרכ"ח)²

"אל יתהלך עשיר חסר לב בעשרו ואל יתהלך הנקלה
במשפחתו ואל יתהלך הבער בחכמת אבותיו, כי אם בזאת
יתהלך המתהלל, השכל וידוע לבדו; אשר לו לב דגש
ורוח דעת להיטב להועיל, כי אך באלה תפארת אדם!"

2. ראה "לשונו לעם" תשכ"ח, עמ' 130.

„האבות והבנים“, ספור אהבים מאת שלום יעקב בן־חיים
משה אברמוביץ [ממו"ס], אדעסא, תרכ"ח, עמ' 105). „שכל טוב
בקרבה למד אותה מאוס בדרכי המחבלים ושטי כזב ולשנא
הנערים הנבערים, אשר אך בהמה המה להם, ולברגש הבינה
בחור בטוב ולהוקיר תכונות נפש דוד העדינות והליכותיו
היפות“ (שם, עמ' 70).

ש אול ברק לי

משהו נוסף למושג „תיסוף“

בוודאי צדק מר יצחק אבינרי בהשגתו על החידוש
הלשוני „תיסוף“, שנתחדש בבית־מדרשם של פקידי „בנק
ישראל“ שהיפוכו של המונח פִּיחֹת (ע' „לשונונו לעם“ קצ"ג).
למען האמת, חידוש זה לא בא לעולם רק עכשיו, עם פִּיחֹת
שער הפראנק הצרפתי, אלא לפני 7—8 שנים, וכבר בזמנו
עזרר מזרת־רוח אצל כמה מחוקרי־הלשון (בתוכם גם אצל
משה שרת ז"ל). ימיו של ה„תיסוף“ הם פימי היפוכו ה„פִּיחֹת“
— שניהם נולדו בצוותא, פעין תאומים. היה זה פשקמו
פקידי הבנקים הגדולים בישראל למצוא מונחים עבריים
למושגים הלועזיים „דִּיּוּלּוּאצִּיָּה“ ו„רִיּוּלּוּאצִּיָּה“ (מן „ולוטה“
האיטלקית משורש *valere* הרומית). מונחים אלה מקובלים
בכל הבנקים ובבורסות לסחר בניירות־ערך למיניהם לציון
תהליך התגודות בשער־החליפין של מטבע, או נכון יותר —
של שטרות־כסף של מדינה זו או אחרת.